

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Історичний факультет

Кафедра історії України

Дипломна робота

магістра

з теми: **«ЮРИДИЧНА ОСВІТА НА ХМЕЛЬНИЧЧИНІ
НАПРИКІНЦІ ХХ СТ. – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.»**

Виконав: студент II курсу,
спеціальності 014 Середня освіта (Історія)

Бондарчук Ярослав Володимирович

Керівник: *Комарницький О. Б.*

доктор історичних наук,
доцент кафедри історії України

Рецензент:

Кам'янець-Подільський – 2018 року

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень.....	3
ВСТУП.....	4
Розділ I. Історіографія, джерела та методологічна основа дослідження.....	7
Розділ II. Становлення юридичної освіти на Хмельниччині.....	17
Розділ III. Навчально-методична та науково-дослідна робота.....	30
Розділ IV. Виховна робота, участь в олімпіадах та успішність студентів.....	59
Розділ V. Фінансування, матеріально-технічне забезпечення та пріоритети розвитку юридичної освіти області.....	73
ВИСНОВКИ.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....	87
ДОДАТКИ.....	99

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ОКР – освітньо-кваліфікаційний рівень.

ПДАТУ – Подільський державний аграрно-технічний університет.

ХНУ – Хмельницький національний університет.

ХУУП – Хмельницький університет управління та права.

ВСТУП

Актуальність теми. Сьогодні важливою проблемою залишається реформування освітньої системи нашої держави. За останні десятиліття переглянули структуру, основні типи навчальних закладів, терміни і форми навчання, джерела фінансування тощо. В освітній сфері відбуваються зміни, які спричинені орієнтацією на потреби відкритої ринкової економіки, інтеграції системи підготовки кадрів до глобального освітнього простору.

З метою входження освітньої сфери України у європейську зону вищої освіти необхідно модернізувати модель освіти. Це, насамперед, стосується юридичної освіти на яку сьогодні спрямована особлива увага суспільства та влади. Неодноразово виникають дискусії про якість юридичної освіти, перенасичення ринку праці, особливості функціонування приватних навчальних закладів, які готують кадрів для галузі права. В силу обставин так склалося, що на Хмельниччині історично не готували висококваліфікованих кадрів для юриспруденції. Лише з проголошенням незалежності України і становленням нової економічної моделі розвитку держави, виникла така потреба. Нажаль цей нетривалий процес становлення юридичної освіти не знайшов належної оцінки вітчизняних вчених, особливо істориків, що служить важливим аргументом на користь дослідження.

Наша держава стала незалежною, проте долаючи гостру кризу, що охопила всі сфери суспільства, шукає свій шлях у майбутнє. У вітчизняній історичній науці формується нова концепція історії України, переосмислюється роль освіти у суспільних процесах. У зв'язку з цим, важливо узагальнити і дослідити досвід реформування юридичної освіти України загалом і Хмельниччини зокрема, який за результатами аналізу історіографії залишається малодослідженим. Саме це зумовлює наукову значимість теми: «Юридична освіта на Хмельниччині наприкінці ХХ ст. – на початку ХХІ ст.».

Мета і завдання дослідження. Враховуючи наукову новизну та практичну значимість теми, спираючись на доробок і джерельну базу, поставлено за мету комплексно дослідити діяльність середніх спеціальних та вищих закладів

Хмельниччини, в яких ліцензовано спеціальність «Право», починаючи з 1990-х рр. по сьогодні.

Реалізація мети конкретизується таким **завданнями**:

- проаналізувати стан розробки проблеми і визначити рівень її наукового осмислення, узагальнити історіографічні надбання, оцінити джерельну базу;
- дослідити особливості становлення системи юридичної освіти регіону та інституціоналізацію навчальних закладів юридичного напрямку підготовки кадрів;
- розкрити кадрове забезпечення навчальних закладів та організацію прийому студентської молоді на навчання;
- визначити особливості навчально-методичної і наукової роботи навчальних закладів;
- показати основні напрямки позанавчальної діяльності молоді, участь в олімпіадах, успішність і організацію випуску студентів;
- схарактеризувати навчально-матеріальну базу навчальних закладів, рівень забезпечення учасників навчального процесу.
- розкрити актуальні питання реформування системи юридичної освіти регіону, які сьогодні ставляться на рівні навчальних закладів окремо і держави загалом.

Об'єктом дослідження є система вищої та середньої спеціальної юридичної освіти Хмельниччини у роки незалежності України.

Предметом дослідження є адміністративна, навчальна, науково-дослідна, громадська, виховна, культурно-масова та діяльність навчальних закладів Хмельниччини, які готують юристів.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють 1992-2017 рр. Нижня межа пов'язана із рубежем отримання Україною державної незалежності і актуалізацією відкриття юридичних спеціальностей при навчальних закладах Хмельниччини. Зокрема, у 1992 р. розпочав роботу Хмельницький філіал Одеського інституту підприємництва та права при якому відкрито юридичний факультет. Того ж року розпочато підготовку правників при Кам'янець-Подільському

сільськогосподарському радгоспі-технікумі. Верхня хронологічна межа стосується 2017 р., тобто сьогодні.

Територіальні межі роботи охоплюють адміністративно-територіальні межі Хмельницької області в її сучасних кордонах.

Методи досліджень. В ході вивчення теми застосовано наукові принципи, загальнонаукові і конкретно-історичні методи дослідження. Використано принципи системності, історизму та об'єктивності. Серед загальнонаукових методів застосовано метод узагальнення, аналізу та синтезу. Використано конкретно-історичні методи експлікації, описовий, статистичний, історико-порівняльний, ретроспективний та історико-генетичний, історико-типологічний, проблемно-хронологічний методи.

Наукова новизна і теоретичне значення отриманих результатів полягають у комплексному дослідженні особливостей становлення системи підготовки юридичних кадрів у середніх спеціальних та вищих навчальних закладах Хмельниччини. Розкрито особливості навчальної, науково-дослідної, гурткової, організації дозвілля і культурно-масової роботи закладів освіти регіону у 1992-2017 рр.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані у ній основні положення і висновки можуть бути використані в процесі викладання історії юридичної освіти на Хмельниччині, підготовці спецкурсів тощо. Матеріали дослідження стануть у нагоді при написанні узагальнюючих праць, досліджень в сфері історії вищої та середньої юридичної освіти окремих навчальних закладів та системи освіти загалом.

Апробація матеріалів роботи. Окремі положення та висновки роботи оприлюднені на звітній науковій конференції у жовтні 2018 р.

Структура роботи. Дослідження складається із вступу, п'яти розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та літератури в кількості 127 позицій, додатків. Обсяг основного тексту становить 86 сторінок, загальний – 101.

ВИСНОВКИ

Розвиток освіти в нашій державі значною мірою визначає не тільки рівень відтворення інтелектуального потенціалу суспільства, але й створює умови для здійснення науково-технічного та соціально-економічного прогресу. Тому освіта, як засіб визначення орієнтирів реформування галузей економіки та інших сфер діяльності, повинна мати випереджальний характер. Сьогодні юридична галузь України потребує цілісної системи освіти, яка б відповідала національним інтересам і світовим тенденціям розвитку та забезпечувала б підготовку фахівців.

Аналіз історіографії свідчить, що проблеми юридичної освіти повсякчас перебувають в полі зору фахівців – насамперед юристів. Разом з цим історики менше уваги приділяють питанням підготовки юридичних кадрів. Малодослідженою залишається юридична освіта Хмельниччини. Комплексного дослідження з цього питання не існує. Є ряд публікації і окремих видань (брошур) з історії розвитку навчальних закладів регіону, які займаються підготовкою юридичних кадрів. Поряд з цим існує достатня джерельна база для вивчення поставленого питання. В державних та поточних архівах зосереджені матеріали з історії становлення юридичної освіти на Хмельниччині, а в бібліотеках навчальних закладів знаходяться періодичні видання, студентські газети які дають можливість проводити належні наукові дослідження. Тому, враховуючи сучасну методологічну базу, було здійснено вивчення основних проблем становлення та розвитку юридичної освіти на Хмельниччині і вирішено поставлені в роботі завдання.

Організація навчального процесу в закладах, які є об'єктом нашого дослідження, здійснюється відповідно до Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах, затвердженого наказом Міністерства освіти України від 2 червня 1993 р. №161, наказів Міністерства освіти і науки України від 16 жовтня 2009 р. №943 «Про запровадження у вищих навчальних закладах України Європейської кредитно-трансферної системи», листа Міністерства освіти і науки України від 26 лютого 2010 р. № 1/9-119 «Про методичні рекомендації щодо запровадження Європейської кредитно-трансферної системи та її ключових документів у вищих

навчальних закладах» та статутів навчальних закладів (Хмельницького університету управління та права, Хмельницького національного університету, Кам'янець-Подільського відділення Ірпінського державного коледжу економіки та права, коледжу Подільського державного аграрно-технічного університету).

Одним з найбільших навчальних закладів, який дає юридичну освіту, є Хмельницький університету управління та права. На юридичному факультеті навчається більше як 500 студентів за денною формою та більше як 420 студентів за заочною формою.

Навчальними планами підготовки фахівців передбачено навчальну, виробничу та переддипломну практику студентів. Зміст і послідовність завдань практики визначаються програмами практики. Наприклад, у вищих навчальних закладах Хмельниччини, які готують фахівців в галузі юриспруденції впроваджується наскрізна програма практики студентів. Вона проходить у Конституційному Суді України, у Верховній Раді України, органах виконавчої влади, місцевого самоврядування, судових та правоохоронних органах, адвокатурі, юридичних підрозділах підприємств, установ та організацій області. Кращі студенти здобувають практичну підготовку працюючи консультантами юридичних клінік, де надають безоплатну правову допомогу малозабезпеченим верствам населення, інвалідам, ветеранам Великої Вітчизняної війни, багатодітним сім'ям та беруть активну участь у правовій освіті населення.

Вагомі показники наукової роботи показують вищі та середні спеціальні навчальні заклади. Працівники та викладачі беруть участь у міжнародних науково-практичних конференціях, семінарах, тренінгах, проводять науково-дослідну роботу. До науково-дослідної роботи залучаються студенти. Наприклад, діяльність Хмельницького університету управління та права аналізувалася незалежними міжнародними експертами, за наслідками яких одержані позитивні оцінки наукової спільноти. В університеті функціонує студентсько-аспірантське наукове товариство, студентський відділ політико-правової роботи.

Основними сферами наукових пошуків молодих дослідників навчальних закладів області стали окремі інститути цивільного, кримінального, земельного, екологічного права та адміністративного права.

Навчальні заклади Хмельниччини випускають висококваліфікованих юристів які обіймають посади суддів, прокурорів, адвокатів, керівників управлінь юстиції та їх відділів, помічників суддів та секретарів в судах, спеціалістів юридичних служб міськвиконкомів та райдержадміністрацій, у державній виконавчій службі, пенсійному фонді та страхових компаніях, фіскальній та митній службах, органах внутрішніх справ та в бізнесових структурах. Також влаштовуються викладачами юридичних дисциплін у коледжах.

Позанавчальна діяльність студентів здійснюється відповідно до вимог і положень національної програми виховання молоді «Освіта: Україна ХХІ ст.» та згідно з планом виховної роботи. В університеті управління та права діє орган студентського самоврядування – Студентська рада, який бере активну участь у вирішенні всіх питань щодо організації навчально-виховного процесу, випуску студентської газети «Гаудеамус», спортивно-масової роботи, культурно-масової, розвитку міжнародних зв'язків і працевлаштування випускників.

Студенти беруть активну участь у олімпіадах, семінарах, міжнародних програмах академічних обмінів, фестивалях студентської творчості, зустрічах з фахівцями майбутньої професії. Відвідують краєзнавчі музеї, виставки народної творчості. В ХУУП постійно працюють чоловічі та жіночі спортивні секції з баскетболу, футболу та волейболу, політичний дискусійний клуб «Формат-С», клуб молоді політичної еліти «Діалог», Арт-студія, туристичний клуб «АКМА», клуб національного відродження «Оберіг», фан-клуб «Три товстуни». Активно підтримується рух КВНу. Студентський ансамбль сучасного танцю в університеті став призером міжнародних та всеукраїнських конкурсів творчості.

Після закінчення навчальних закладів випускники вищих та середніх спеціальних навчальних закладів Хмельниччини працюють в центральних органах державної виконавчої влади, адвокатурі, органах нотаріату, місцевих державних адміністраціях, в судових та правоохоронних органах, органах місцевого

самоврядування, у державних підприємствах, установах, організаціях області та за її межами.

Важливу увагу адміністрація навчальних закладів приділяє матеріально-технічній базі для належного забезпечення навчального процесу. Заклади освіти забезпечені навчальними корпусами. В добротню реконструйованому приміщенні розміщений Кам'янець-Подільський податковий коледж. Наприклад, в юридичному факультеті ХУУП діє обладнаний відповідно до сучасних вимог зал судових засідань, у якому студенти вивчають процесуальні галузі права в умовах моделювання судового процесу. Навчання здійснюється за державним замовленням, за рахунок державних пільгових довгострокових кредитів, за кошти фізичних та юридичних осіб.

Разом з позитивними тенденціями є і ряд негативних факторів які пов'язані з державною політикою. Слід враховувати, що бюджетні кошти, які надаються державою не відшкодовують в повній мірі витрат на підготовку фахівців за державним замовленням. Такі витрати, як придбання обладнання, капітальний та поточний ремонт та інші, без яких навчання студентів неможливо, навчальної та наукової літератури, здійснюється повністю за рахунок позабюджетних коштів. Тобто, для забезпечення якісного навчання студентів за державним замовленням фактично залучається частка коштів студентів-платників. Таким чином держава перекладає частку своїх зобов'язань на студентство.

Законами України визначені шляхи регулювання суспільних відносин в галузі навчання, виховання, професійної та наукової підготовки громадян України, створені відповідні підвалини для реформування всієї системи освіти в сучасній Україні. Потребує реформування і юридична освіта як складова частина професійної і вищої освіти в цілому. Для поліпшення юридичної освіти в умовах адаптації законодавства України до міжнародних та європейських стандартів необхідно завершити розробку і впровадження Державних стандартів вищої юридичної освіти. Одночасно впровадити систему державного контролю за рівнем фахової підготовки юристів; проаналізувати стан забезпечення юридичними кадрами органів державної виконавчої влади, судових, правоохоронних органів.

Слід розробити і затвердити перелік посад, які можуть займати випускники вищих навчальних закладів з юридичною освітою відповідно до освітньо-кваліфікаційних рівнів. Потрібно передбачити нові спеціалізації в юридичних навчальних закладах з урахуванням сучасних видів юридичної теорії та практики. В цьому напрямку активно впроваджує новації Хмельницький університет управління та права.

Таким чином, в ході дослідження проблеми, нам вдалося встановити, що у юридичній освіті Хмельниччини відбулися важливі процеси на основі яких розроблено таку періодизацію: 1) 1990-ті рр. – становлення системи юридичної освіти на Хмельниччині; 2) перше десятиліття 2000-х рр. – актуалізація підготовки правників та юристів в області; 3) сьогодення – категорія під якою ми розуміємо розвиток та пошук шляхів реформування системи підготовки юристів в навчальних закладах Хмельниччини останніми роками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ**I. НЕОПУБЛІКОВАНІ ДЖЕРЕЛА****Кам'янець-Подільський міський архів**

*Ф. 99. Коледж Подільського державного аграрно-технічного університету
(ПДАТУ) у м. Кам'янець-Подільський Хмельницької області*

Оп. 1. (1989-2014 рр.)

1. Спр. 1. Накази директора радгоспу-технікуму №№ 1-62 з основної діяльності з додатками до них. 2 січня 1989р. – 25 грудня 1989 р., 72 арк.
2. Спр. 60а. Статут Кам'янець-Подільського радгоспу-технікуму за 1993 р. 39 арк.
3. Спр. 65. Звіти завідувачів про роботу відділів технікуму за 1992-1993 н.р., 18 арк.
4. Спр. 102. Статистичний звіт технікуму на початок 1996/1997 навч.р., 1 арк.
5. Спр. 103. Звіти завідувачів про роботу відділів технікуму за 1995/1996 навч.р., 25 арк.
6. Спр. 112. Накази директора №№ 1-51 з основної діяльності з додатками до них. 4 січня 1997р.-26 грудня 1997р. 239 арк.
7. Спр. 116. I Звіт про виконання плану і результати діяльності технікуму за 1996/1997 навч.р. 113 арк.
8. Спр. 117. Звіт про виконання плану і результати діяльності технікуму за 1996/1997 навч.р. 29 арк.
9. Спр. 137. Методичні розробки педагогів технікуму про методи викладання навчальних дисциплін за 1998р. Том 1. 1998 р. 175 арк.
- 10.Спр. 141. Фінансовий звіт і баланс про виконання кошторису доходів і видатків за 1998р. 21 арк.
- 11.Спр. 152. Звіт про роботу технікуму та 1998/1999 навч.р. 7 арк.
- 12.Спр. 166. Накази директора №№ 1-160 з основної діяльності з додатками до них. 19 січня 2000р. – 29 грудня 2000 р. 262 арк.
- 13.Спр. 172. Звіт про роботу технікуму за 1999/2000 навч.р. 6 арк.
- 14.Спр. 187. План роботи технікуму на 2001/2002 навч.р. 120 арк.

- 15.Спр. 219. Протоколи загальних профспілкових зборів та звітно-виборної конференції. 11 квітня 2002р. - 4 грудня 2002. р. 22 арк.
- 16.Спр. 225. План роботи технікуму на 2003-2004 навч.р. 110 арк.
- 17.Спр. 236. Бухгалтерський звіт і баланс про виконання кошторису на утримання технікуму та пояснювальна записка до нього за 2003 р. 145 арк.
- 18.Спр. 244. Інформації, довідки, відомості з основної діяльності, подані до вищих установ. 10 січня 2004р. - 23 грудня 2004 р. 50 арк.
- 19.Спр. 279. Звіт про підготовку молодших спеціалістів за 2005/2006 навч.р. 22 арк.
- 20.Спр. 289. План роботи коледжу на 2006/2007 навч.р. 10 арк.
- 21.Спр. 320. Звіт про підготовку молодших спеціалістів. 2007 р. 23 арк.
- 22.Спр. 329. План роботи коледжу на 2008-2009 навч.р. 10 арк.
- 23.Спр. 330. Звіт про роботу коледжу за 2008-2009 навч.р. 8 арк.
- 24.Спр. 350. Протоколи №№1-10 засідань методичної ради. 2 вересня 2009 р. – 30 червня 2010 р. 13 арк.
- 25.Спр. 416. Плани роботи коледжу на 2012-2013 навч. р. 8 арк.
- 26.Спр. 430. Протоколи №№ 1-7 засідань профспілкового комітету. 17 січня 2012 р. – 24 грудня 2012 р. 21 арк.

Поточний архів Хмельницького національного університету

- 27.Звіт про надходження та використання коштів загального фонду за 2016 р., 3 арк.
- 28.Звіт ректора Хмельницького національного університету Скиби Миколи Єгоровича про результати виконання у 2017 році умов контракту з Міністерством освіти і науки України. 69 арк.
- 29.Інформація про студмістечко Хмельницького національного університету станом на 2017-2018 н.р. 2 арк.
- 30.Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра. Галузь знань: 08 Право. Спеціальність: 081 Право / Затверджено Вченою радою Хмельницького національного університету, протокол від 23.02.2017 р. 7 арк.
- 31.Положення про студентське містечко Хмельницького національного університету / Затв. Ректор Скиба М.Є. 15 травня 2018 р., 13 арк.

32. Положення про студентське самоврядування Хмельницького національного університету. Затверджено конференцією студентів ХНУ, протокол від 21 листопада 2017 р., 25 арк.
33. Правила внутрішнього трудового розпорядку Хмельницького національного університету (2015 р.), 12 арк.
34. Статут Хмельницького національного університету (нова редакція). Погоджено конференцією трудового колективу протокол №2 від 30 серпня 2016 р. 34 арк.
35. Стратегія Хмельницького національного університету на 2016-2020 рр. Ухвалено рішенням Вченої ради, протокол №9 від 31.03.2016 р. 43 арк.

Поточний архів

Хмельницького університету управління та права

36. Відомості про комплекс навчально-методичного забезпечення навчальних дисциплін на другому освітньому рівні здобувачів вищої освіти ступеня магістра із спеціальності 081 Право галузі знань 08 Право, 3 арк.
37. Забезпечення підручниками, навчальними посібниками, довідковою та іншою навчальною літературою підготовки на третьому (освітньо-науковому) рівні здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії із спеціальності 081 Право галузі знань 08 Право. 1 арк.
38. Забезпечення програмами і базами для проходження практики на другому освітньому рівні здобувачів вищої освіти ступеня магістра із спеціальності 081 Право галузі знань 08 Право. 1 арк.
39. Опис освітньої програми підготовки на третьому (освітньо-науковому) рівні здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії із спеціальності 081 Право галузі знань 08 Право за спеціалізацією 0811 Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. 2 арк.
40. Опис освітньої програми підготовки на третьому (освітньо-науковому) рівні здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії із спеціальності 081 Право галузі знань 08 Право за спеціалізацією 0812 Кримінальне право та кримінальний процес; кримінально-виконавче право; кримінологія та криміналістика; судова експертиза. 4 арк.

- 41.Перелік фахових періодичних видань з підготовки на другому освітньому рівні здобувачів вищої освіти ступеня магістра із спеціальності 081. Право. 1 арк.
- 42.Положення про Наукове товариство студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених Хмельницького університету управління та права. Затверджене конференцією трудового колективу Хмельницького університету управління та права в березні 2015 року. 8 арк.
- 43.Пояснювальна записка до навчального плану підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії. Код та найменування 081 Право галузі знань 08 Право. 3 арк.
- 44.Юридичний факультет. 173 арк.

Поточний архів Кам'янець-Подільського відділення

Київського фінансово-економічного коледжу НУДПС України

- 45.Звіт про навчально-методичну і наукову роботу Кам'янець-Подільського відділення Київського фінансово-економічного коледжу НУДПС України за 2014- 2015 навчальний рік і завдання щодо якісної підготовки до нового навчального року. 37 арк.
- 46.Звіт про навчально-методичну і наукову роботу Кам'янець-Подільського відділення Київського фінансово-економічного коледжу НУДПС України за 2015-2016 навчальний рік і завдання щодо якісної підготовки до нового навчального року. 19 арк.
- 47.Звіт про навчально-методичну і наукову роботу Кам'янець-Подільського відділення Ірпінського державного коледжу економіки та права за 2016-2017 навчальний рік і завдання щодо якісної підготовки до нового навчального року. 29 арк.

II. ОПУБЛІКОВАНІ ДЖЕРЕЛА

- 48.14 лютого – день всіх закоханих // Лідер: [періодичне видання Кам'янець-Подільського відділення КФЕК НУДПС України]. 2010. 28 лютого. №3. С. 2.
- 49.IV Всеукраїнська олімпіада з математики // Податковий коледж. 2012. Квітень. С. 1.
- 50.Вибори // Юний податківець. 2009. 29 вересня. №1. С. 5.

- 51.Вибори президента коледжу // Податковий коледж. 2012. Лютий. С. 1.
- 52.Відкриття спартакіади // Юний податківець. 2009. 29 вересня. №1. С. 5.
- 53.Вітаємо переможців обласних олімпіад // Податковий коледж. 2012. Квітень. С. 1.
- 54.Декада фінансово-економічних дисциплін // Податковий коледж. 2012. Лютий. С. 4.
- 55.Думки молоді // Юний податківець: [студентська газета]. 2009. 29 вересня. №1. С.2.
- 56.Економічний турнір // Лідер. 2010. 28 лютого. №3. С. 2.
- 57.Запрошуємо на навчання // Лідер. 2010. Листопад. Спецвипуск. С. 3.
- 58.Зустріч з поетами // Податковий коледж. 2012. Листопад. С. 4.
- 59.Каліновська М. Інновації – у навчальний процес // Податковий коледж. 2016. Лютий. С. 3.
- 60.Козлов С. Якість юридичної освіти - основний критерій її привабливості // Юридична газета. 2005. 16 червня.
- 61.Королева осені на гостинні у дітвори // Лідер. 2010. Листопад. Спецвипуск. С. 3.
- 62.Косий М. Юридична освіта в Україні потребує негайної реформи: матеріали круглого столу // Голос України. 2008. 28 листопада. №228. С. 4-5.
- 63.Лук'янова І. Вибори пройшли // Лідер. 2011. Лютий. С. 1.
- 64.Мандич Л. Державні стандарти юридичної освіти // Юридична газета. 2007. № 25. С. 7.
- 65.Ми одягнули форму // Лідер. 2010. Листопад. Спецвипуск. С. 1.
- 66.На балу у Святого Валентина // Ділове місто. 2013. 28 Лютого. С. 9.
- 67.Навроцький О. В. Колізія. Держслужба не потребує кваліфікованих юристів // Дзеркало тижня. 2011. 16 вересня. № 33. С. 6.
- 68.Опришко В. Ф. Чи скорочувати юристів? // Правда України. 1989. 3 січня. С. 4.
- 69.Поїздка в Ірпінь // Лідер. 2010. 28 лютого. №3. С. 5.
- 70.Репертуар національного театру // Податковий коледж. 2012. Листопад. С. 4.
- 71.Скородумов Д. Розвиток юридичної освіти у класичних університетах України в 1991-2002 рр. // Схід. 2013. № 3 (123). С. 114-120.

72. Сміємося разом // Лідер. 2010. 28 лютого. №3. С. 2.
73. Сповідь куратора (продовження) // Юний податківець. 2009. 29 вересня. №1. С. 3.
74. У житті студента є два свята: День студента і кожен день // Податковий коледж. 2012. Листопад. С. 1.
75. Уланівська М. Правознавчий гурток // Податковий коледж. 2012. Квітень. С. 1.
76. Хто гарно навчається, той гарно відпочиває // Лідер. 2011. Лютий. С. 1.
77. Як майбутні податківці день рідної мови святкували // Ділове місто. 2013. 28 Лютого. С. 9.
78. Як Податковий відзначав Міжнародний день рідної мови // Податковий коледж. 2012. Лютий. С. 3.

III. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ

79. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 01.01.2018 р. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
80. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
81. Про культуру: Закон України від 14.10.2012 р. № 2778-VI. Дата оновлення: 13.10.2017 р. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2778-17>
82. Про затвердження положення про державний вищий навчальний заклад: Постанова Кабінету Міністрів України від 05 вересня 1996 року № 1074 // Зібрання постанов Уряду України. 1996. № 17. С. 183.
83. Про затвердження Програми розвитку юридичної освіти на період до 2005 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2001 року № 344 // Офіційний вісник України. 2001. № 15. С. 33.

IV. МОНОГРАФІЇ, СТАТТІ, ПУБЛІКАЦІЇ

84. Андрощук А.Г. Інтеграція юридичної освіти України в європейський освітній простір // Реформування правової системи України: проблеми і перспективи розвитку в контексті європейських інтеграційних процесів. Міжнародна

- науково-практична конференція (Київ, 2829 квітня 2004 р.). Збірник наукових праць. В 2 ч. / Редкол.: С.А. Єрохін, В.Ф. Погорілко, Я.М. Шевченко та ін. Київ: Національна академія управління, 2004. Ч. 1. С. 337-347.
85. Артикуца Н. Нові підходи до мовної підготовки майбутніх юристів і викладачів права // Право України. 1997. № 12. С. 58-60.
86. Бігун В.С. Юридична професія та освіта. Досвід США у порівняльній перспективі. Київ: Юстініан, 2006. 296 с.
87. Ващенко І.В., Тюріна В.О., Горбач Н.Л. Формування пізнавальної самостійності курсантів вищих навчальних закладів МВС як основа підвищення їх професійної підготовки: [Навчальний посібник]. Київ: Міжнародна фінансова агенція, 1998. 385 с.
88. Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Хмельницька область : монографія / М. І. Алещенко, В. П. Андрущенко, П. С. Атаманчук, Л. В. Баженов, М. І. Бахмат; ред.: О. М. Завальнюк; Асоц. ректорів пед. ун-в Європи, Ін-т вищ. освіти НАПН України. Київ, 2010. 447 с.
89. Войтюк І. Аналіз досвіду регулювання та стану юридичної освіти та науки в окремих європейських країнах // Проект «Справедливе правосуддя». 2012. URL:
http://www.fair.org.ua/content/library_doc/FAIR_Report_Legal_Education_in_Europe_UKR_1.pdf. Дата звернення: 04.08.2018 р.
90. Єгорова О.В. Особливості розвитку юридичної освіти і науки в Україні в XIX ст. // Гуманітарний журнал. 2001. № 3-4. С.184-191.
91. Єгорова О.В. Проблема формування професорсько-викладацького складу юридичних факультетів вітчизняних університетів і шляхи її подолання // Гуманітарний журнал. 2003. № 3. С.72-78.
92. Єгорова О.В. Проблеми розвитку юридичної освіти у вітчизняних університетах (1863-1917 рр.) // Історіографічні та джерелознавчі проблеми історії України. Міжпредметний простір історії ідей у вітчизняній науці. (Міжвузівський збірник наукових праць). Дніпропетровськ, ДНУ. 2004. С.94-99.

- 93.Єгорова О.В. Теорія природного права людини в системі юридичної освіти й науки Харківського університету // Наука. Релігія. Суспільство. 2003. №3. С.101-106.
- 94.Єгорова О.В. Філософсько-правове підгрунття формування юридичної освіти в університетах України першої половини ХІХ ст. // Гуманітарний журнал. 2003. №2. С.98-105.
- 95.Коваль Н.В. Введение в юридическую специальность (деонтологический аспект): [курс лекций]/Н.В.Коваль. Донецк: Центр подготовки абитуриентов, 1998. 112 с.
- 96.Коледж Подільського державного аграрно-технічного університету / [відп. за вип.: Т.П.Муравка; редкол: Л.В.Богданова, Н.О.Рарицька]. Кам'янець-Подільський: б.в., 2016. 28 с.
- 97.Корольова Т. С. Деякі методичні питання фінансування вищої освіти в Україні // Вища освіта України. 2002. № 2. С. 54-57.
- 98.Кравчук В. М. Основні напрями реформування та стандартизації вищої юридичної освіти // Порівняльно-правові дослідження. 2009. № 1. С. 161-167
- 99.Кремень В.Г. Вища освіта і наука України і Болонський процес: [Навчальний посібник]. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2004. 384 с.
100. Курицын В.М., Шебанов А.Ф. Очерки по истории юридических научных учреждений в СССР. Москва: Наука, 1976. 239 с.
101. Лавринович А. В державних органах нестача юристів // Юридична практика. 2003. № 47. С. 5.
102. Левитан К. Деонтологическая подготовка юристов // Юридическое образование и наука. 2001. № 3. С. 4.
103. Матвійшин Н. І. Система правової освіти України // Актуальні проблеми держави і права : збірник наукових праць. Вип. 42 / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.) та ін.; відп. за вип. Ю. М. Оборотов. Одеса : Юридична література, 2008. С. 241-247.

104. Мироненко О. Народження Української юридичної науки і перші вітчизняні доктрини судової конституційної юстиції (др. половина XIX ст.) // Вісник Конституційного Суду України. 2001. № 3. С.57-77.
105. Натуркач В. Я. Організаційно правове забезпечення юридичної освіти в Україні: проблеми і шляхи вирішення // Реформування правової системи України: проблеми і перспективи розвитку в контексті європейських інтеграційних процесів. Міжнародна науково-практична конференція (Київ, 2829 квітня 2004 р.). Збірник наукових праць. В 2 ч. / Редкол.: С.А. Єрохін, В.Ф. Погорілко, Я.М. Шевченко та ін. Київ: Національна академія управління, 2004. Ч. 1. С. 417-425.
106. Немченко С. С. Особливості розвитку правової освіти в Україні в УСРР-УРСР у 1920-1991 рр. // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки. 2015. Вип. 3-2. Т. 1. С. 17-21.
107. Опришко В. Ф. Особливості підготовки юристів у непрофільних вищих навчальних закладах України: сучасний стан і шляхи подальшого розвитку // Правове регулювання економіки. 2013. Вип. 13. С. 6-27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pre_2013_13_3 Дата звернення: 06.08.2018 р.
108. Опришко В. Ф., Фукс Н. А. Особливості підготовки юристів у непрофільних вищих навчальних закладах // Правове регулювання економіки. 2012. № 11-12. С. 6-22.
109. Панькевич О. О. Підготовка майбутніх правознавців в умовах сучасного освітнього простору вищого навчального закладу // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна". 2009. № 1. С. 92-94.
110. Рижиков В. С. Сутність та значення юридичної освіти для розбудови незалежної правової держави // Наукові записки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія: Педагогічні та історичні науки : [зб. наук. статей] / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 96. С. 174-180.

111. Савіщенко В.М. Методологічні основи формування гуманістичних цінностей у майбутніх юристів // Філософія освіти і формування національної управлінської гуманітарно-технічної еліти : матеріали Міжнар. конф., 27–31 травня 2008 р. Алушта, 2008. С. 150–153.
112. Савіщенко В.М. Проблеми педагогізації юридичної освіти // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. / редкол. Т.І. Сущенко (голов. ред.) та ін. Київ ; Запоріжжя, 2006. Вип. 38. С. 406–410.
113. Савіщенко В.М. Формування творчого мислення юриста // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. / редкол. Т.І. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя, 2007. Вип. 41. С. 304–309.
114. Скородумов Д. С. Поетапний розвиток юридичної освіти у вищих навчальних закладах України у 1991-2002 рр. // Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина : матеріали щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених та аспірантів, присвяченої 20-річчю створення Юридичного інституту. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2012. С. 19-21.
115. Стефанчук Р. О. Юридична освіта і наука в Україні: чи все гаразд? // Бюлетень Міністерства юстиції України. 2010. № 9. С. 18-31.
116. Сущенко В. М. Модель професійної культури працівника: критерії та підходи // Наукові записки. 2009. Том 90. С. 29-33.
117. Тимкович І. І. Юридична освіта як елемент правової системи України // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2016. № 4. С. 54-58.
118. Ходаков В.Е. Высшее образование в Украине: взгляд со стороны и изнутри. Херсон: ХНТУ, 2006. 338 с.
119. Чупринський Б. О. Формування професійної культури майбутніх юристів: філософсько-правове дослідження [на правах рукопису]: Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. Спеціальність: 12.00.12 – філософія права. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2009. 245 с.

120. Шульженко Ф. П. Юридична освіта в Україні та Болонський процес: проблеми інтеграції // Міжнародне економічне співробітництво України (правові проблеми): Матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. 18 лист. 2004р. Київ: КНЕУ / Міністерство освіти і науки України, Київський національний економічний університет, 2004. С. 223-233.
121. Юридична наука і освіта на Україні / Ю.С. Шемшученко, І.Б. Усенко, Б.М. Бабій та ін. Київ: Наукова думка, 1992. 304 с.

V. АВТОРЕФЕРАТИ ДИСЕРТАЦІЙ

122. Білан С.О. Аграрна освіта в Україні: історичний аспект (90-ті роки ХХ - початок ХХІ ст.): Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01; Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. Київ, 2005. 20 с.
123. Дьоміна О.С. Формування правової культури студентської молоді в умовах сучасного українського суспільства: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01; НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького. Київ, 2007. 20 с.
124. Єгорова О. В. Юридична освіта в університетах України ХІХ – початку ХХ ст. (етапи та особливості розвитку). Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01; Дніпропетровський нац. ун-т. Дніпропетровськ, 2004 21 с.
125. Ковальчук О.М. Розвиток теорії права у Київському університеті в ХІХ – на початку ХХ століття: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2002. 19 с.
126. Савіщенко В.М. Педагогічні умови формування професійно значущих якостей майбутнього юриста в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04; Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2008. 20 с.
127. Сафонова Н. М. Реформування системи вищої освіти в Україні (90-ті рр. ХХ - початок ХХІ ст.): історичний аспект [Текст] : автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Сафонова Наталія Михайлівна ; Східноукраїнський національний ун-т ім. Володимира Даля. Луганськ, 2005. 20 с.